

بررسی مگس‌های گندم و جو در ایران

Diptera species occurring in wheat and barley in IRAN

غلامرضا رجبی، سیدمهدی حسینی و مصطفی منصورقاضی

موسسه تحقیقات آفات و بیماریهای گیاهی

چکیده

از سال ۱۳۶۴ ده گونه مگس مزارع گندم و جو شامل هشت گونه جدید برای فون ایران شناسائی گردیدند که شامل سه گونه از جنس *Oscinella* (*O. nitidissima* Mg., *O. pusilla* Mg.) و دو گونه از جنس *Thaumatomyia* (*T. notata* Mg.) و *Meromyza facialis* Fedoseeva، *Lasiosina cincipes* Mg. و گونه‌های *T. sulcifrons* Beck. از خانواده Chloropidae، گونه‌های *Opomyza florum* L. و *Phorbia penicillifera* Jermy، *Opomyzidae* به ترتیب از خانواده‌های *Opomyzidae*، *Cerodontha* (*s. str.*) *denticornis* Panzer و *Anthomyiidae* و *Agromyzidae* میباشند. به احتمال زیاد این مگس‌ها قبلا نیز در فون مزارع غلات ایران وجود داشته که در سالهای اخیر به علت تغییرات و تحولات اکوسیستمهای زراعی از یک طرف و اقلیمی از طرف دیگر خود را نشان داده اند.

مقدمه

شرایط اکولوژیک کشور ما چه در اکوسیستمهای زراعی و چه در سایر اکوسیستمها در حال تحول دائمی بوده و این دگرگونیها طبیعتا به تغییراتی در جهت افزایش و یا کاهش جمعیت گونه‌های مختلف حشرات منجر گردیده و می‌گردد. در این ارتباط سعی گردید نتایج این تغییرات اکولوژیکی در فون مگس‌های مرتبط با زراعتهای گندم و جو در ایران روشن گردد. در این راستا اگر به منابع موجود رجوع کنیم می‌بینیم که دواچی (۱۳۳۳) مگس‌های:

Oscinella (*Oscinosoma*) frit L.

Meromyza saltatrix L.

Chlorops pumilionis Bjerck.

Domomyza ambigua Fall.

Bibio hortulanus L.

را بعنوان عوامل خسارتزا در زراعتهای گندم ایران نامبرده و فرحبخش (۱۳۴۰) در فهرست خود گونه *Contarinia tritici* Kirby را به لیست فوق افزوده است.

روش بررسی

طی مسافرتهایکه در قالب طرحهای مختلف تحقیقاتی و یا به عناوین دیگر به نقاط مختلف کشور شد نمونه های آلوده گندم و جو در مزارع غلات آبی و دیم همراه ریشه و خاک اطراف آن جمع آوری و درجعبه های پرورش نگهداری گردیدند تا حشرات کامل خارج شده و شناسائی گردند. خانواده این مگس ها با بهره گیری از Borror *et al.* 1989 شناسائی شده و سپس با استفاده از منابع موجود نسبت به شناسائی گونه ها اقدام گردید. در این مورد هفت گونه از خانواده Chloropidae را براساس کلیدهای شناسائی تهیه شده توسط E. S. Smirnov & E. P. Narchus و L. F. Fedoseeva، یک گونه از خانواده Agromyzidae براساس کلید تشخیص E. B. Rodendorf، یک گونه از خانواده Anthomyiidae براساس کلید تشخیص K. Yu. Elberg و بالاخره یک گونه از خانواده Opomyzidae براساس کلید تهیه شده توسط A. A. Shtakel'berg که تماما به صورت مجموعه ای در G. Ya. Bei-Bienko 1989 ارائه گردیده اند مورد بررسی قرار دادیم. برای شناسائی گونه مربوط به خانواده Opomyzidae از Balachowsky & Mesnil 1936 نیز استفاده شد.

نتیجه و بحث

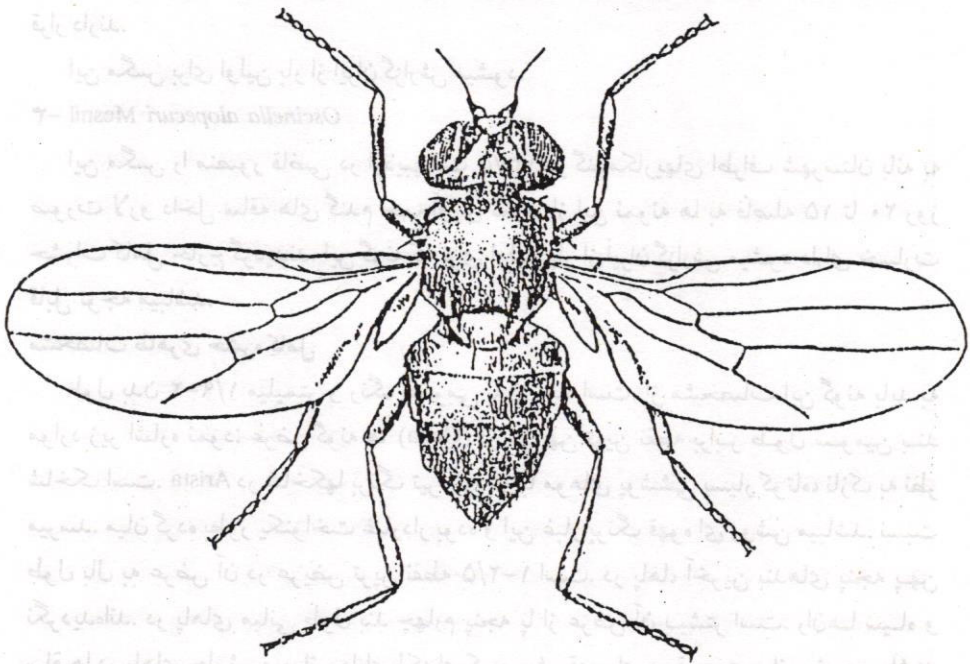
الف: خانواده Chloropidae

Oscinella pusilla Mg. - ۱

این مگس را رجبی در خرداد ۱۳۷۰ از بوته های گندم دیم آلوده به لارو مگس در منطقه گرگان و برای بار دوم در زمستان ۱۳۷۲ لاروهای آن را در بوته های آبی منطقه ساوه و سومین بار لاروهای این آفت را در بوته های گندم دیم منطقه قیدار زنجان در خرداد ۱۳۷۳ جمع آوری نمود و بالاخره هاشمی آقاجری در ۱۳۷۴ این مگس را در گندمهای دیم منطقه مراغه جمع آوری کرد. با توجه به ظهور حشرات کامل در دو دوره زمانی در طول ریشه گندم (بار اول اوائل بهار و بار دوم اواخر بهار) میتوان ابراز داشت که این حشره در طول دوره رشد گندم حداقل دونسل تولید می نماید. لارو این مگس داخل جوانه مرکزی و بعدا داخل ساقه های گیاه فعالیت تغذیه ای دارد. مشخصات ظاهری حشره کامل

این گونه که برای اولین بار از ایران گزارش میشود دارای بدنی به طول ۲/۴-۱/۳ میلیمتر میباشد. سر و تمام ضمائم آن و تمام قسمتهای قفس سینه تیره متمایل به سیاه است. شکم در یک سوم ابتدائی آن (سطح پشتی و شکمی) قهوه ای متمایل به زرد بوده و در دو سوم انتهائی قهوه ای تیره متمایل به سیاه میباشد. اندازه افراد این گونه حتی در نمونه های جمع آوری شده از

یک قطعه مشخص و محدود متفاوت است و روشنائی و تیرگی رنگ آنها نیز در طیف وسیعی متفاوت میباشد. در شاخک، Arista تیره رنگ و نازک بوده و کرکهای کوتاه دارد و نسبت طول بند دوم آن به بند سوم $0/31-0/27$ میباشد. عرض گونه ها در زیر چشمهای مرکب و در باریکترین نقطه مساوی با طول بند سوم شاخک است. میان گرده بطور یکنواخت دارای غبار ثابت میباشد (Pollinose) که قهوه ای رنگ است. بالها شفاف و پشت نما و نسبت عرض به طول آن $1-2/5$ میباشد. بندهای انتهائی پنجه های پا عریض هستند. طول چهارمین بند پنجه پای میانی وقتی از پشت دیده میشود از عرض آن در عریض ترین نقطه بیشتر است. ران ها در همه پاها قهوه ای تیره، ساق پایهای جلویی و میانی سراسر زرد و ساق پای عقبی در قسمت میانی تیره است که این نوار تیره ساق پای عقبی در نمونه های مختلف از نظر تیرگی و روشنی رنگ و اندازه عرض آن تفاوتهایی نشان میدهد (شکل ۱).

شکل ۱- حشره کامل *Oscinella pusilla* Mg. (شکل از *Bei-Bienko et al.*, 1989).

Fig. 1. Adult *Oscinella pusilla* Mg. (Adopted from *Bei-Bienko et al.*, 1989).

Oscinella nitidissima (Meg.) - ۲

این مگس اولین بار در سال ۱۳۶۴ توسط رجیبی از گندم دیم منطقه زنجان به عنوان آفت ساقه گندم جمع آوری گردید. قاضی در تیر ماه ۱۳۷۴ این مگس را در منطقه قروه کردستان به عنوان یک آفت مهم جو جمع آوری نمود که از این نمونه ها که تماما به شکل لارو بودند به